

SZÉPIRODALMI

FIGYELEŐ.

48-ik szám.

Szerkesztői szállás,

hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Üllői-ut és 3 pipa-utca sarkán 11-ik szám.

Megjelenik e lap csütörtökön.

Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai szétküldéssel, *félévre 5 ft. egész évre 10 ft.*

Kiadó hivatal,

hová az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók: Egyetem-utca 4-ik szám.

MÉGIS VALAMI A FORDITÁSRÓL.

IV.

„Te csak fujjad pajtás!“
Frankenburg.

Némethonnak is volt egykor Voltaire-je. Én legalább annak tartom Wielandot, kinek játszi eszét, találós gunyját, szabadelvüségét, írói termékenységét, nyegleség, képmutatás, sötétség, előítéletek és zsarnokság ellen ernyedetlenül folytatott hadjárait legtöbb igényyel hasonlithatni a XVIII. század ama képviselője irodalmi munkásságához. Nem rekken el előttem a különbség is köztök. Ez az, a mi a „causerie“ és „Geschwätz“ közt egy tekintetből; s a Forum és Museum közt másból. De ezeket a — mondhatni nemzeti — különbségeket leszámítva, marad egyezésnek is annyi, hogy igazolja hasonlításomat azok előtt, kik a kákán bogot keresők jókora sergébe nem tartoznak. Igenis, az egyéni analogia oly teljes köztök, a mily csak lehet két oly különböző nemzet közt, mint a német és francia. És a hol a hasonlatossági vonások megszűnni látszanak, ott az egymást pótló pontok tűnnek elé. Igaz hogy Wielandnál nem leljük fel oly szakadatlan sorban azokat a finom, hol díszes hol elmés és a figyelmet minden sorban elevenítő fogásokat, meglepő fordulatokat, melyek Voltaire minden „phrase“-sát csaknem megannyi ötletté varázsolják és épen a melyek nála a Geschwätz cause-rie-vé fokozzák. De aztán e sűrűen ragyogó apró csillagok egyike sem emelkedik siriusi vagy épen cometai nagyságra, mint Wielandnál, kinek a sokkal ritkábban mutatkozó fényes pontok némelyike elégséges egy-

egy nagy terjedelmű pusztá hely megvilágítására. Ugy van! a Weimari Danischmendnek nem egy ötlete nyitott fel az emberi sziv és ész mélyében rejlő eret s hozott forgalomba az erkölcsi világban amaz ér nemes tartalmából vert érmet. Mondjuk kép nélkül: Wieland némely ötlete adagiumi tekintetélylyé emelkedett és elméleti igazsága szintoly dönthetlen, a mily kifogyhatlan a gyakorlati alkalmazása.

E rovatba tartozó legpraegnansabb nyilvánítványok egyike az, melyet a XVIII. század Aristippusa így fejez ki: „Er sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht.“ — Oh, számtalan az ember s számtalanok az esetek, melyekben az a legio ember „az erdőt a fák miatt nem látja.“ És kitünő Flügelmannok a legioban a fordítók: befoglalva e nevezetbe a tetteges fordítókat s a fordítási elméletek, maximák, szabályok szerkesztőit. Hihetetlen az, mennyire bele vannak ragadva azok az urak — és hölgyek — a szavakba — a fákba — s mennyire nem látják miattok az erdőt — az értelmet. Csak akkor tűnik voltaképen ki, midőn a kritika kezével tartatjuk oda az elemzés lámpáját, melyet a Wielandféle ötlet olajával elevenítettünk fel.

Sajnálom de nem kétlem: ritka, a kinek saját tapasztalatára nem hivatkozhatom, mi-kép üldöz, némi lázas állapotunkban, egy képzet. Ki nem fáradó, hanem bezzeg annál irgalmatlanabbul fárasztó megátalkodással csapdos belénk, mint esőre hajló meleg időben egy szemtelen légy. Most egy dallam

cseng újra meg újra s ezerszer újra fülünkben, akaratum ellen kezdjük el számtalanszor, mintha soha sem található végét keresnők minden áron. Majd egy folyamatosan akarnánk átmenni, s valahányszor a pallóra lépünk, mindig lesüllyed lábunk alatt s még se hagyhatunk fel megkísértésével a lehetetlennek. Sokszor tisztába se birunk jöni a sarkantyuzó eszmével, de azért szakadatlanul érezzük kinzását, s veritékünkben fürödvé ébredünk fel a nem pihentető félálomból. Meglehet kissé erős a hasonlat, de én kénytelen kelletem ebben az állapotban képzelem azt a szegény fordítót, ki a gondolat egésze helyett, mindig a soha el nem található szóban keresi tolmácsolása rakoncóját. Vagy tán inkább megengedik nekem a Krétának adózó athenaieiek szerencsétlen küldöttei képét, kik reménytelenül, mi több, ezerszer csalatkozó hiu reménynyel kovályognak a tömkeleg sötét kanyarulataiban. S mi a vége? Sikertelen lelkendezések nem a menekülés utját találhatják el velök, hanem a vesztőkre leső Minotaurusra bukkannak, s a szörnyeteg martalékává esnek. Nem! e képből már én nem engedek el semmit — egyetlen-egy hajszálnyi vonást se! Az a Minotaurus, az az emberből s bikából szerkesztett csuda szülött mily találó rajza az idegen fordulatokból s magyar szókból zagyvált nemzetietlen fordításnak!

Vagy tán tagadják, hogy nincsenek annyira elfogulva a szókban, mint a hogy én, vagy inkább hasonlataim képzelgetjük? Fellelet helyett szolgáljon egy tisztelt barátomnak, kitől nem egy sikerült fordítást s ezekben — elvei daczára — bámulatos szép és egészen nemzeties helyeket olvashat a magyar közönség, az a nyilatkozata, „mely szerint a magyarra fordítást — még pedig jó, tökéletes fordítást — az biztositná, ha minden mivel nyelvnek minden szavainak megfelelő külön szavaink volnának a magyar nyelvben.“ Elég világos ugy-e?

No már, mellözve azt a kérdést, vajon ily követelést teljesíthető szótárak létét feltéve — nem megengedve — biztosítva volna-e általuk a hü és jó fordítás, csak annyit jegyzek meg az idézett nyilatkozatról, hogy a benne foglalt kíváncsi lélektani törvények szerint ép oly benső lehetlenség, mint a perpetuum mobile eszméje

a természeti törvények s a mechanica elvei szerint.

Mostoha sorsom arra kárhoztatott, hogy ha mathematicai legtisztább igazságot nyilvánítok is, akadok oly emberre, a ki állításomat kétségbe hozza, vagy legalább paradoxonnak mondja. Tény ez, higgyék el, nem hypocondria sugallata! Ennél fogva jónak láttam Goliáth *) létemre is paizsról gondoskodni védelmemre; azt pedig egy próbált vitéztől, Humboldt Vilmostól, kölesnözöm, kinek tekintélyét, reménylem, egy nyelvész sem fogja kétségbe hozni. „Gyakran megjegyzték — mond kezesem — s fürkészet szintugy, mint tapasztalás, megállapítják, hogy nem tekintve azokat a kifejezéseket, melyek csupa testi tárgyakat jelölnek, egyik nyelvnek egyetlen-egy szava sem tökélyesen egyenlő egy másikéval. A különböző nyelvek e tekintetben csak megannyi synonymiák (hasonszavak) rendszerei, mindenik valamennyire máskép, e vagy ama mellék-határozással, az érzemények létrejáján egy lépcsővel feljebb vagy alább fejezi ki a fogalmat. Bizonyos szó annyira nem jegy bizonyos fogalomnak, hogy a fogalom a nélkül a szó nélkül még nem is támadhatna, nem hogy meglehetne szegezni; a gondolkodó erő határozatlan működése vonul össze egy szóvá, a mint könnyü fellegek támadnak a derült egen. Azonnal aztán ha.

*) L. Sz. Fegy. 36 sz. 562 lap. Megvallom, hogy e képből nem bírok több hasonlóságot lelteni, mint azt a természetit, hogy biz' én, Dugonicsesal szólvá, a hórihorgas természetű emberek közé tartozom. A mi az erkölcsi oldalát illeti, három tetemes különbséget látok. Egyik az, hogy Goliáth háta megett egy egész tábor állott, mely ha gyáva nem lett volna, óriás vitéze elestével sem futamodik vala meg. Ezt az igazi Dávid előre nem tudhatta, és valamieskével több bátorság kellett hozzá, mint az erősebb — minden esetre hasonlíthatatlanul számosabb félhez szegődött Dávidnak, ki a kopogó fejem ellen „megvoná ivét mint egy ellenség.“ Második különbség, hogy Dávid Goliáthban egyszerűen az ügyet, a filiszteusok zsarnokoskodását üté agyon; azt pedig, — kivált kész akaratát — nem tehetem fel az én Dávidomban, — tiltakozik is ellene — hogy benem, a ki nyelvünk nemzeties színezete mellett buzgólkodom, ez ügy diadalát kívánta volna megbuktatni! Nem talál végre harmadszor a hasonlat annyiban is, hogy Dávid előbb leparittyázta Goliáthot s aztán vágta le a fejét; ellenfelem pedig előbb a fejemet vágá el: azaz hitelemet törekvők megrontani, mi után aztán egész kényelmére kopácsolhatott rajtam. Mindezeknél fogva az ötletes hasonlatnak csupán azt a — nem annyira irodalmi mint ipari — nyereségét látom, hogy „visszatekintő“ feltalálta egy új nemét a polemiának, melyet akár czukrozott sottisenak, akár ólombotos bóknak nevezünk, egyformán eltaláljuka jellemét.

tárazott jellemű s határozott alaku egyéni lényvé válik, mely az elmére ható erővel van felruházva, s nem hiányzik benne a tenyészési tehetség. Ha emberi módon akarók egy szó eredetét elgondolni (mi volta-kép lehetlen), hasonlóan látszanék egy eszményi alak származásához a művész teremtő képzelődésében. Azt sem lehet valami létezőről venni le, a szellem tiszta energiája által, és a legsajátosabb értelemben semmiből támad; de e pillanat óta helyet foglal az életben s azonnal valódivá és maradandóvá lesz. A művészi és genialis fogantatás körén kívül is, ki nem teremtett magának, gyakran már kora fiatalságában, képzelődésbeli alakzatokat, melyekkel aztán gyakran bizalmasabb lábon áll és társalkodik, mint a való és létező külalakokkal? Oly szó tehát, melynek jelentését nem az érzékek adják meg közbejáratlanul, mikép lehetne tökélyesen egyenlő egymás nyelv valamely szavával? Különbségek mutatkoznak tehát szükségkép köztök, s ha a legjobb, leggon-dosabb, leghivebb fordítmányokat szorosán összevetjük, elbámulunk, minő különbözőség van abban, a miben csak egyenlőséget s azonosságot igyekeztek elérni. Sőt elmondhatni, hogy annyival eltérőbb lesz a fordítás, minél fáradságosabban törekszik hűsége. Mert olyankor finom sajátosságokat is majmolni akar, kerüli a csupán általánost; pedig utoljára is csak egy sajátossággal más-nemű sajátosságot állíthat szembe *). — „De e ne ijesszen el a fordítástól“ így biztat tovább Humboldt, s okát is adja. Ezt azonban most nem kérjük tőle, — majd alkalmas helyen visszatérünk reá, — hanem egy pár szót vetve az iménti idézethez, annak a megmutatására lépek, hogy a szó-hajhászt ámulás és tévesztett felvétel teszik oly fontos ügygyé a fordítás terén.

Humboldt megengedi, hogy két különböző nyelven oly két „szó, melynek jelentését az érzékek közbejáratlanul adják meg“ tökélyesen egyenlő lehet. Én ezt az engedményt is csak arra az esetre szorítom, ha a kérdéses szó tárgya a természet változatlan mive. Lux = Licht = világosság; te-

nebrae = Finsterniss = setétség; lupus = Wolf = farkas; agnus = Lamm = bárány; aurum = Gold = arany. Ezek s ilyek ellen nincs kifogás. De biz' a mesterséges készítményeket jelölő szavak, miután tárgyaik szerkezetén vidékies, nemzeties szokások tetemesen változtatnak, korán sem annyira összehangzó értelműek, mint egy tekintetre látszik. Midőn a magyar egy angol regényben „bedstead“-et olvas, kétség kívül egészen más kép tűnik elébe, mint az angolnak. Viszont emez, midőn a „nyoszolya“ szót megtanulja, bizonyosan más forma valamit képzel alatta, mint a magyar itthon. Sőt a jóval szellemiebb fogalmat jelölő „ágy“ és „bed“ ahoz képest hű és tökélyes hasonmái egymásnak. Így a magyar „reggeli“ s az angol „breakfast“ jelentéseit hiába „adják az érzékek közbejáratlanul“ mert a képzet, melyet a két nemzetbeli egyénben ébresztenek, felettébb különböző. Ellenben a „fösvénység, irigység, jótétel, harag, szerelem“ s több ilyen, reflexio nyomán keletkezett fogalmakat jelölő szavak, tán valamennyi nyelvben, tökélyesen egyértelműek *).

Mindezek legkevésbé sem csökkentik a feljebb átalam kimondott s Humboldt tanubizonyságával is támogatott általános igaz-

*) Mily léhán és a népies — annál fogva nemzeties — nyelvzókást mily merőben fitymálva jártak el fordító nyelv-mivelőink a lélek tehetségekre vonatkozó szavaink értelmezésében és párhuzamosításában! Már az is szűk eszma módjára szorító egyoldalú németizálás, hogy „Seele“ mindig „lélek“ és „Geist“ = „szellem“ legyen és megfordítva. De sokkal ferdebb és visszásabb az „ész“ és „okosság“ dolga. Az „ész“-re reafogták minden igaz ok nélkül, hogy tegyen „Vernunft“-ot s az „okosság“ — oh, az már ki is költözött a magyar irodalomból. A mi az elébbit illeti, felettébb ritka eset, a melyben Vernunft-ot mondana a német, s „esz“ a magyar. Igaz, hogy hasonlítani látszik, midőn indulatba jött s netalán bántalmat elkövetendő embernek azt mondja a magyar „hiszen tán csak van esze?“ s a német: „seyn Sie doch vernünftig!“ Amde mennyire különbözik a néző és iránypont! A magyar az illető személy átlátására hivatkozik s ironiával veti szemére, hogy nem tudta kitalálni p. o. hogy a mi oly indulatba hozta, csak tréfa vagy nem oly nagy dolog stb. vagy hogy nevétségessé teszi magát. A német: „seyn Sie vernünftig“ ellenben intó, csillapító, fontolást, maga meggyőzését ajánló. De ezen értelmében a magyar azt mondaná: „hallgasson az okosság szavára“ — győzze meg magát s. t. eff. Átalában a Vernunft, ratio, raison a valódi magyarnak „okosság“, ugyan ez „ész“-nek azt a tehetséget, talentumot nevezi, mely egyfelől könnyű felfogásban, másszor találos gondolatokban, az eszmék ügyes, könnyű felhasználásában, forgatásában áll. Szóval legközelebb áll a francia „esprit“-hez, mely ellenben a német Geist-ot csak félig fedi; de csak félig ám ez is amaz. Az unvernünftiges Thiert sem nevezi a magyar „esztelen“ hanem okatlan állatnak. Tovább nem folytatom, csak is „gondolat tapló“-nak szántam.

*) Eszembe jut itt Esopus farkasa, midőn a bárány-pecsenyét falatozni látva a pásztorokat, keservesen kiálta fel: „Ha én tennem!“ — Hanem mivel Humboldt teszi (azaz mondja): tán eltűrik önök.

ságot, hogy két nyelv szavai közt a tökélyes és teljes egyértelműség lehetetlen eszme. Csak azt akarám észrevételeimmel kimutatni, „*quantae molis erat condere*,” oly a priori szabályokat vagy elveket, melyeknél fogva eligazodhatunk az egy- és nem egyértelmű, vagy Humboldt szerint a tökélyesen egyértékű szavak és synonymák közt. Mindenesetre bizonyos, hogy a mit anyagi és szellemi természet összevágó ereje évek százain át létesíteni nem birt, azt egynehány fordító kényelme, lustasága, vagy más oldalról tudatlansága akár balfogalmi által sarkantyuzott ipar sikeresen és nyereséggel kigyártani nem fogja.

Második észrevételem az idézett passzusnak azokat a szavait illeti, hol tanunak hivott szerzőnk a szavakat egyéneknek nyilvánítja. Hogy elkiáltja magát örömeiben a P. N. ujdondásza! a ki az akadémiában olvasott philologiai értekezésében semmi egyéb megczáfolni, illetőleg megjegyezni valót nem lele, mint azt a — szerinte égre kiáltó valótlan — paradoxont, hogy a „nyelv vagy beszéd (Sprache) egyénei nem a szavak, hanem a mondatok.“

„Lám,“ fogja mondani, „Humboldt, a nagy Humboldt is az általánosan bevett véleményen van s a szavakat tartja a beszéd egyéneinek!“ Sőt, ha idézve, megjegyzés nélkül hagynám, még azt is reám foghatná, hogy hallgatva visszavontam állításomat. A viláért sem biz' én ujdondász ur, holott nyilatkozatát e tekintetben is hallgatva hozzájáruló beleegyezésemmel irtam le; de nem ám abban az értelemben, melyben bizonyosan ön fogja venni. Mert a dolog így van. Ön, a mint látszik, a Logikámban jellemzett tudósok ama nagy osztályába tartozik, kik készen vásárolják a fogalmakat a tudomány nagy piacán. Nem lelvén fel a nyomtatott philosophiai tankönyvekben, hogy egyén és egyén közt tetemes különbség létezik, nem vette magának a kis fáradságot, hogy öngondolkozása nyomán fedezze fel. Pedig, fogalom, nyomára juthatott volna saját erején is, hogy az *egyén* nem egymás alá rendelt két fajt foglal magában, melyeket én grammaticai és organicus egyén nevekkéln megkülönböztetni. Az első tekintetben egyén mind az, a mit számlálni lehet. Ily egyének lehetnek nemcsak természeti és

mesterséges tárgyak, hanem szavak és fogalmak is. Példákkal nem untatom az olvasót, maga is lel eleget és könnyen reá, ha érdeklí az ügy. A helyett meg kell mondanom, hogy e fogalomnak csak külső jegyét adja a számlálhatóság, az igaz; de ezt a bélyeget oly kitorúlhetlenül nyomta reá a nyelvek alkatában rejlı népies józan okosság, hogy a legfinomabb philosophia sem bírna élesebb megkülönböztetést tenni. Olykor még arra is képesít, hogy egy nyelv egyetlen egy szavával egy másikkak két szavát helyettesítette.

A németnél p. o. *Gold* és *Dukat* — (vagy *Goldstück*) létezik; mi magyarok mind a kettővel csak az egy „*aranyat*“ állíthatjuk szembe. És ime! Valahányszor két, három stb, aranyról avagy csak : „*aranyokról*“ van szó, senki sem érti félre, senkinek sem jut az arany-anyag, hanem csupán a belőle vert pénzdarabok, eszébe. Épen így voltunk a *pénz* és *pénz* közti különbséggel abban az időben, midőn a *denarius* járt, melyet magyarul *pénz*-nek (t. i. egy, 2, 3 stb. pénznek) neveztek.

A grammaticai egyének alfaja már az organicus egyén, mely tehát egyszersmind és mindig grammaticai is, de azzal különbözteti meg magát, hogy kikerekített, elkülönzött és határozott célra irányzott független saját önállása van. Egy élőfa idei hajtásai, aztán a levelei sőt barkái is, mind grammaticai egyének, de organicus egyén csak maga az élőfa. Egy fa, akár magánosan künn a sik mezőn, akár társaságban sűrű erdőben, egyaránt önálló. Többen együtt alkothatnak erdőt, berket vagy ligetet; de nem *kell* alkotniok. A jövés, a levél, a barka ellenben csak fát alkotva léteznek mint jövés, mint levél, mint barka. Egy magánosan álló élőfánál nem a jut eszünkbe: „*ejnye mily szép erdő lesz belőle!*“ — de egy meggyökerezett dugványban vagy csemetében, mely csak egy hajtásban áll, a leendő fát látjuk és reméljük. Másfelől, ha egy liget minden fáját egyetlen egyen kívül mind kiirtanák, a megmaradottat nem nevezné senki „*csonka ligetnek*;“ de igen is csonka fának azt, a melynek csak egy ágacska-ját vagy jövését látnók. Ha már ujdondász át nem látja, hogy szó, mondat és czikk vagy könyv egyéniségi tekintetben abban a viszonyban állanak

egymáshoz, miben hajtás, élőfa és liget vagy erdő; egyjártást csak tagadjon minden analogiát a világon. Szók, mint egyének gyűjteménye, sehol másutt elé nem fordul mint szótárakban vagy glossariumokban; de nem hiszem, hogy ujd. is több multságát lelné egy szótár olvasásában, mint néhai Sz. M. barátom, kinek irodalmi foglalkozásain felbőszült atyja más könyveit elszedvén, Páriz Pápaít nyomta a kezébe, „mint a miben minden szó, tehát minden eszme is megvan.“ Ellenben Dugonics vagy Erdélyi gyűjteménye eszes embernek több élvezetet bir nyújtani, mint egy silány költeményes könyv teli rakva csillag, nefelejts, rubin, angyal s száz meg száz hasonló szó egyénekkel. Lakomán elkezdí egy vendég: „Ez a pohár — —“ s még elé is mutatja az egrivel vagy somlyaival töltött poharat, de bizony, ha tovább nem folytatja, minden szó-egyéniség mellett sem mondott toastot; s ha netalán a gazdához fordulva e szóval: „egészségére“ kiüríti, az nem szó-egyen, hanem „ellipticus köszöntés,“ azaz mondat, lesz. Valamint, ha valaki egy szép festmény vagy bájoló táj szemlélésében elmerülve, csupán e szó-egyéneket hallatja: „gyönyörű! dicső!“ a mel-

lette valók ösztönszerűleg kiegészítik magukban mondatokká az ő szaggatott felkiáltásait. — Tudom mit akar mondani, ne örvendjen oly nagyon ötletén, tisztelt ujdondász! Menander vigjátékaiból megmaradt bármily magában teljes értelmű mondatot vagy apophthegmát, „töredéknek“ neveznek; de ki? Az az irodalom ismerő vagy philologus, ki történelmileg tudja, hogy az egy elveszett egész mű maradványa, s a kit az egész mondat csak annyiban s nem tartalmáért érdekel, s más emberfiának, ugyan azt egy értekezés vagy könyv elején motto gyanánt meglátva, eszébe se jut, hogy kérdezze, töredék-e vagy nem?

Elég hosszadalmas valék e tárgyban, de nem is lehetett máskép, midőn mind a kecskét mind a káposztát meg akartam menteni. Tulajdonképeni feladatomra nézve sem idegen ügy ez, miután a szavak, mint ilyek, tulong tul becslését igyekeztem devalválni a fordításban is; természetesen azért, hogy az annyi oldalról és annyira elhanyagolt mondat tekintélyét aránylag és tehetségem szerént emeljem. És most átlépek a feljebb kitűzött egyenes célom elértére vezető pályára.

BRASSAI.

A PESTI NEMZETI SZINHÁZ ÜGYE.

II.

A nemzeti színház feladata levén kielégíteni, nemesíteni a magyar közönség műzslését, emelöleg hatni a magasb költészet által a szellemre, és egyszerűs mind ily irányban vezetni az irodalmat, tért nyitván a tehetségeknek erejük kifejtésére — lássuk nagyjából, mint képes megfelelni ezen föladatnak, mely nemcsak fő, hanem egyetlen.

Az évenkénti mintegy 200 drámai előadás közt akad sok, mely egészen helyén van a nemzeti színházban, habár nem nagy közönséget gyűjt be; de van sok, mely egyáltalában nem mozdítja elő sem a közönség műzslését sem drámai irodalmunkat. A fő baj az, hogy színházunk sokszor kénytelen csupa üzérkedésre adni magát. Csak félig alapítá meg a nemzet, — félig napi bevételeire utalta. Ennélfogva csak félig országos intézet, és félig üzlet.

Nemzeti intézetünk csaknem egész mostani korrajza benne van e szóban: *cassa-darab*.

Tudja-e a közönség nagy része, mit jelent e theatrialis műszó? — Megmagyarázom. — Jelenti,

hogy a nemzeti alapítvány, mikor ilyeneket adogat elő, meg van szorúlva egyfelöl jó művek, másfelöl jövedelem dolgában. Mert *cassa-darab*-nak neveztetik oly szinpadi tünemény, mely arra példa többnyire, hogy csak ilyennek nem szabad lenni a drámának; — de a közönséget holmi látványos — tánczos — énekes vagy pedig minél kevésbbé drámai phrasisokkal csódití a színházba. — Ily művek írására a szabály: lesd ki, mi tetszik a parterrenek és karzatnak, — átalán a nagy közönségnek: a Hymnus, Szózat, „Rákóczy?“ — ugy intézd a drámát, hogy ezek előforduljanak orgona- vagy zenekísérettel; — a taps bizonyos; a makra pipás hetvenkedés, a kardoskodó tirádák, vidéki levelezőkben feltalálható pohárköszöntések ki ne maradjanak akár vigjátékból, akár tragoe-diából, meglásd, hini fognak, s te megjelensz; ti-linkó, ágyú, fegyvertáncz, kaland és a színház dobogó paripái váltakozzanak benne, ha azt akarod, hogy *cassa-darab*-író nevet érdemelj. A dráma-íróknak ilyen „ars poeticá“-t tanít a *cassa*-iroda-

lom! Jellemzés, szenvedélyek festése, erős compositio mellékessé lesz. A lényeg majd semmi, a piper minden — valóságos gyermek-báb a színmű.

A színész ily művekben nem tudja: vajon némi önfeláldozással megmaradjon-e azon jelentéktelen figurának, mely csak nagy szavakat mond el s azzal odább megy, a nélkül, hogy valami jellemformát állítna elének, vagy pedig, ha szerét teheti, maga is cassa-művészsze váljék, s valami kirívó vonások által mentsen meg a maga számára is egy-két tapsocskat.

Hát a közönség? — Az már felette tág fogalom. Közönsége mindennek akad, kivált a mi csupán csak mulatság. A mulatási ingerre számított művek épen a közönség minél tömegesebb összedobolására valók, — s a cassa-szerepek épen a közönségnek hízelegnek. A közönség maga rontja a maga izlését, — s bizony se az író, se a színész a maga mulatságára nem szedne elő annyi minden fogást. Frankenburg beszéli önéletrajzában, hogy egy kutya-komédiás, kit annak előtte mint született magyart ismert, a sokadalomban oly olasz és németes magyarsággal beszélt, mint akármelyik talián. Miért? kérdé tőle négy szem közt. Mert, ugymond, ha a magam nyelvén beszélnek, üresen maradna a tányér.

Ide vezet a közönség kegyelme! — Az irodalomban nem csak s nem főleg azért rosz az industrialismus, mert az írókat sok és eléggé át nem gondolt, kellően át nem dolgozott művek közrebecsátására sürgeti, hanem mivel örökösen arra fordítván figyelmét, mi lehetne legkapósabb, mi nyerhet legnagyobb közönséget, ennek izlését ismeri el isten szavának. E versenyzés mind lejjebb veri a művek valódi értékét, a közönség mindinkább csak a mulattatót követeli; — s mint erkölcsi tekintetben az élet mutatja, izlés dolgában is a kényeztetés a legdurvított nevelés.

A színház pedig okvetlenül bele esik az industrialismusba, mihelyt a nézők kegyeire bizzuk, mihelyt cassa-darabokkal kell mindennapi kenyerét megszereznie. — És színházunk nagyon szorult helyzetben volt és van. Nagy a szükség eredeti és fordított jó művek, érezhető a szükség gyakran színészek, s érezhető még többször közönség dolgában. Tizenkét év óta soha sem volt elég anyagi ereje, hogy szükségét fedezhesse, s természetesen az intendáns kénytelen lón speculánsá lenni. Gyakran kellett a közönség mulató kedvéhez leereszkednie a drámai intézetnek, s így gyakran kellett ártalmára nem pedig hasznára lennie azon izlésnek, azon irodalomnak, melyért létezik. Az, hogy magyarul beszéltek ily előadásokban, sokszor egyedüli érdem, s a ki ezzel megelégszik, meg fog elégedni a rosz könyvvel, rosz pappal s tán még a rosz városi orvossal is, csak azon egy érdemnél fogva, hogy született magyar.

A színház csak akkor fog kiemelkedni alacsony helyzetéből, melybe szorultsága vitte, csak akkor szünhetik meg a közönség szeszélyeire, mulató

kedvére speculálni, ha anyagilag függetlenné lesz, ha emancipáljuk valóban nemzeti intézetté. A mint van, egyesíti magában egy színházi magánüzlet hátrányait jövedelmező előnyei nélkül, s egy országos színház hátrányait azon előnyök nélkül, melyeket független anyagi helyzete enged meg a közizlés, irodalom, s színművészet következetes és tapintatos fejlesztésében. — A cassa-darabok mutatják, mennyire nem képes színházunk függetlenül és következetesen megfelelni e föladatnak.

A színház, eddigi szorult helyzetében, a drámaíróknak sem adhatott üdvös irányt. Mindent el kellene követnie, hogy valódi jelességre törekvést mozdítson elő, s ime, épen ellenkezőleg, igen sokat elkövetett arra, hogy az industrialismust, melyre maga kényszerítve volt, meghonosítsa a drámaírók között. A színház nem jutalmazható egyéb bel az írókat, mint *tantième*-mel. E műszó értelme színházunknál különféleképp módosult; de jelenleg annyit tesz, hogy minden eredeti színmű írója az első három előadás mindenikéből a tiszta jövedelem egy-egy harmadát kapja díjúl, a negyedik s többi akárhány előadás tiszta jövedelméből állandóan tiz percent vonatik le számára. — Minél több közönséget gyűjt be a színmű, annál nagyobb minden egyes előadásból az író jövedelme; minél hosszab időn keresztül ismételtetik az előadás, annál állandóbb a jövedelem.

Ezen intézmény a művek honorálását egyedül a közönségtől tette függővé, a mi nem is lehet másképp oly intézetnél, mely maga is a napi bevételekre van utalva. Egészen helyén van oly színházaknál, melyek magán vállalkozók kezében vannak s a közönségnek csak azt akarják adni, a mit legjobban kíván. Előttök annyit ér egy dráma, a mennyit behajt, mint a gyárnok előtt egy vég posztó, egy rúd szappan sem több sem kevesebb értékű, mint a mennyit a piacón készpénzül fizetnek érte. — De egy, a költészet és művészet tovább fejlesztésére fenálló intézetnél nincs helyén egyedül a közönségnek sokszor hibás, néha merőben fonák mértékeit használnunk. Álljon elő ma egy Katona Józsefet meghaladó drámaírói tehetség, s kitünő művei nem fognak annyit jövedelmezni, mint némely épen nem drámai érdemeiért kedvelt phrasisos, célzásteljes „nézőjáték“ vagy egy-egy tizszerte kevesebb munkával és tehetséggel írott népszínmű. — Nem a méltányról, nem a jutalomról szólok; mert a tehetségek, ez isten adományának, s a művészi buzgó lelkiismereteségnek díjt szabni nem lehet — csak arról van szó, hogy a színháznál a *tantième* rendszer az írókat nem arra buzdítja, mire egy nemzeti intézetnek buzdítania kellene, hanem gyakran épen az ellenkezőre. Meg is látszik szomorú következése a közelebbi idők magyar drámai irodalmán. Sehol nincs oly divatban az írók közt kizárólag a közönség tetszésére hivatkozni s kizárólag a közönség tetszésének hízelegni, mint nálunk: — és pedig gyakran a drámától merőben idegen eszközök

által. A színház oly tér, mely alkalmat ad az írónak legközvetlenebbül kaczerkodik a közönséggel. Az igazgatóság a színház érdekében előmozdítja a művészetlenségnek. De van a tantième rendszernek oly árnyoldala nálunk, mely egy magánintézetnél elő nem fordul sehol. A tünemény épen ellentétnek látszik minden industrialismussal, s még is abból foly.

A színházba járó közönség igen sokszor bosszankodva csodálhatta, mi lehet oka, hogy némely eredeti dráma, népszínmű és vígjáték, mely már két előadásra is lejárta magát, újra meg újra színre kerül, s üres pályolyok, zártszékek előtt annyiszor ismételtetik? Mi az oka, hogy az igazgatóságot, mely rendszerint annyira jár a közönség kedvében, néha aristocraticus gög lepi meg, s a közönség unalmára és elűzésére látszik mindent elkövetni? — A mű maga sokszor oly gyenge, hogy drámai bece, s így a színház tekintélyének érdeke nem fejt meg előadatása okát, s ezen kívül oly unalmas, hogy speculationnak elég rossz. Még azon divatos balhiedelem sem fejt meg mindent, mintha a rossz dráma is jobb volna semminél, már csak annál fogva, mert magyarul van írva.

A szóban forgó tünemény oka főleg az igazgatóságnak egy, magában elég dicséretes, érzelme. Méltányos akar lenni s mindenkinek eleget tenni. A színműíró egyedüli díja a különben is többnyire csekély tantième levén, akármennyire nem tett a mű első előadásakor, végig kell nézni a közönségnek legalább háromszor; mert csak három előadásból kap egy egész jövedelmet az író (t. i. mindenikből harmadrészt) De többnyire előrántják későbbi években is egyszer kétszer: más előadások közébe szurva elcsúszik az is. S hogy is tehetné másképp eleget az igazgató az írók követelésének? Ha *A* drámaírónak, ki színész is egyszer-smind, középszerű művét, mely már rég nem került színre, elő kell venni, lelketlenség volna *B* drámaíró színészt hasonló kedvezményben nem részesíteni. De ha már *B* műve is előtűnt a feledékenység homályából, mi joggal lehetne megtagadni *X*, s annál inkább *Y* nem-színész drámaírók méltányos kívánatát? Mikor *Y* ki van elégitve, ismét *A*-ra került már a sor, s így megy, végetlenül, a többnyire *vitiosus circulus*. És ez már egészen megrögzött hagyományos szokás a színháznál. Soha sem lehet megbukottnak tekinteni egy színművet is, bármennyire gyenge, bármennyire nem tetszett. A meglehető mő nem adatik kevesebbszer a jónál, s nem többször a gyengénél.

A tantième kedvéért tehát az igazgatóság nem tünteti ki eléggé a jót a gyenge felett, s így majd semmi befolyással nincs az írói törekvés buzdítására. A mi egyszer színpadra került, az igazgatóság méltánya fen is tartja többnyire. — Főlölleges kérdeni, ily eljárást tapasztalva, hát nincs-e előleges bírálat? — Ugy látszik nincs. Van valami, többnyire színészekből álló ingen-bizott-

mány, melyről halljuk néha, hogy sok benyújtott színművet utasított vissza; — de azt meg szemünkkel látjuk, hogy az elfogadottaknak sokszor fele része olyan, hogy nem kell vala elfogadni, s semmi sem indokolhatja előadásukat. Ha van tehát egy rosta a színháznál, nagyon meg van repezve, úgy hogy ha minden gaz nem is, de sok fér át rajta az elegybuza közé — mert egészen tiszta buzát követelni mi sem tartanók gyakorlati kívánatnak.

A tantième rendszernek, a mellett, hogy egy felől industrialismust mozdít elő magában az irodalomban, s többféleképp rontja az írói szellemet, és másfelől a játékrendben egyik legnyűgözőbb akadály, még az a rossz oldala is megvan, hogy koránt sem honorálja kellően az írókat.

A tantième-ek — mind a harmadrészek, mind a tízedrészek — oly formán vonatnak le az író részére, hogy azon bementi díjak, melyek nem az nap fizettettek be azon előadásra, hanem évi bérletkép, nem számíttatnak a jövedelemhez. A színház egész éven át 3—4000 fto ad ki tantième alakjában írói díjakul. Ebből leszámítva a fordított művek díját, marad az eredeti művekre valamivel néha több 3000 ftnál. Ha az évenkénti drámai előadásokból csak 60 esik eredeti drámákra, közép számitással 50 fttal fizettetik az írónak műve egyszeri előadása. Minthogy amaz előadások közt új színművek vannak, melyek három előadásából harmadrész adatik, s vannak régiek, melyek 10-edrészt kapnak, az előbbiekért több, az utóbbiakéért kevesebb esik 50 ftnál. Ugy hogy egy első harmadrészt mintegy 70—75 ftra, egy 10 edre 25—30 ftra tehetünk körülbelül.

Alig hihető tehát, hogy a legszorgalmasb drámaíró is, egészen művészetére támaszkodva, művészetének élhessen saját művei után.

Anyagi jóllét magában nem fejt tehetséget, jól tudom. De tudom másfelől azt is, hogy minden pálya épen a valódi tehetségnek szokta igénybe venni minden idejét és törekvését. Sem tudományban, sem költői, sem művészi pályán nem arról van szó, hogy jutalmazunk, vagy jutalommal kecssegtessünk, hanem arról, hogy alkalmat, módot adjunk a tehetségnek, hogy telhetőleg minél inkább a maga szakjának élhessen. — A magyar nemzeti színháznak, melynek fő feladata a drámát művelni, melynek alapja a drámairodalom, legfőbb teendője egyszer-smind az íróknak helyes irányt, valódi törekvésű ösztönt és végre alkalmat és módot adni haladásukra.

Mindezen czélok felé, mint már láttuk, nem ügyekezett eddigelő, vagy legalább korántsem annyira intézetünk, mint földadata hozná magával.

Nagy részben anyagi szorult helyzetét okozhatjuk, de egy részt a hibás szervezetet is. Véleményemet a teendőkre nézve a következőkbe foglalom össze.

(Folytatjuk.)

Barátságba, jó szívben — bizonyomra — nincs
párja!

— Öröm volt, mit érezék vezéritek erényén, —
Dicső hírök a földet világszerte bejárja!
Hogy értetek azt tevék, — az isten fizesse meg
S igazsága gazdagon s kegyelmezve megáldja!
Kibékítve általuk tenyész — bárha perczen mult —
A két törzs s velök Dzubján ¹⁾, — mely lábán
alig álla!

— Sajátotok ez uton nemes drága jutalom,
Igen, — mert habár röges, sikerre visz e pálya!
. . . Borúlt, sanyarú napon, — ha mostoha év kerül,
Midőn az ehezőnek panaszszal tele szája,
Midőn szerte hevernek a sátorok aljában,
Ehülve, kimerülve, az uj szüretet várva: ²⁾
Segítenek és annak, ki kér, szívesen adnak.
Ha játsznak nem ügyelnek haszonra avagy kárra.
Ha gyűlnek a tanácsba s leülnek egy sorjába,
A szó komoly, — és a tett? . . . dehogyan marad el
hátra!

— Megosztja a dúsgazdag, mi van neki — ké-
szantag;

De tesz jót a szegény is, legyen bármi parányja.
Lakásaik előtt több külön körbe oszlanak,
Beszédökre bölcsesé ott bizony buta is válna!
Közülök — ha kezesül akárki feláll, nyomon
Elengedik a kölcsönt „le van róva, ne bánts ná!”
— . . . Ti mellettetek néhány haladt versenyezve is,
De ily versenyen bukás akárkit se gyalázna!
Tiétek a pályabér, ki van küzdve, nyérétek,
— Ha épen örök gyanánt firól fira nem szállna!
Nem is kelevész, ha nem körisfának az ága;
Csak is pálma erdőben sudázzik fel a pálma!!!

II. *)

Barna szép leánya,
Mily sugár a növése, —
Élőfának ága! —
Gyöngysor foga füzére,
Részegít az ajka!
— Ha megszólhatnak is érte, —
Csak enyhítsen engem
S lánggal égő szerelmem,
Rubin ajka s drága
Gyöngyszegélyzetű szája!

Jaj be roszt a sorsom
A mióta arczodat —
Ájbec, én galambom,
Órzi csak a gondolat!

¹⁾ Egymással viszongó törzsek egyikének neve.

²⁾ Olajbogyó szedés.

*) E 6—7 szótagos váltakozó sorokban semmi mérték sincs, a sorok elején észrevehető — de néha nagyon nehézkes — trochaicus menetelen kívül; — az arab különben is inkább kedveli a jambusi lejtést. Fő figyelmet a rimelésre fordít szerző s ezért egyetlen sort sem hagy rim nélkül. E mellett minden versszak két utolsó ríme az egészen keresztül is egyez. Ilyes, sőt sokszor bámulatos keresettségekre találani az iszlám-ótai költészetben.

Éjjelet virasztom,
Bánva távozásodat! . . .
. . . Ah — te jössz kegyetlen, —
Igy miért is esengem?!
Kedvet adj mi fáj a
Bús szívem bánatára!

— Oh mi ér a kéjjel
Hogyha tölti kelyhemet —
S gyenge karja hévvel
Atölelve keblemet, —
— S szól szerelmével:
„Dalba kell ma kezdened
Kezed lantra serken:
Piros arczod a kertem,
Mind enyim virága,
Ha húnyszemed pillája!”

„Músza Abul Fath sáh
„Uram, szolga vagyok ott;
„Ö — miképen Iszák ²⁾
„Holtakat feltámasztott.
„Milyen arcza hozzá?!
„Szégyeníti a napot!
„Párja neki nincsen,
„Egy magában, egyetlen!
„Övé föld határa.
„S ennek ő a boglára!

„Hogyha zúg a vész-hír,
„Ellen futamtatója,
„Atyja Málík Ádil
„Jog s szigor megóvója!
„Öcscse Málík Kjámil
„A jók példaadója!
„— E hetet ³⁾ ha zengem,
„Bájjal illeti lelkem!
„Vallja meg, ki látta,
„Hogy Zeüsznek a mássa!

„Én uram! ki nyertes
„Lól a büszke sas felett,
„Még sokáig élhess!
„— Megnyered a szíveket,

¹⁾ Az e három versszakban mondottakhoz lehet hasonlítani régiebb népdalaink következő helyeit:

Igyenesek mint a nádszál,
Hajlók mint a rozmarin szál.

Szeme kökény, foga gyémánt,
Az inye arany paszománt.

Azért mivel méltó vagy,
Tüzem hozzád égig nagy,
Enyhíts harmatoddal,
És ugy bánj raboddal.

S még ezt:

Orcaiid rózsái Ha közel volnának,
Égő szívem mellé Tüzném bokkrétának!

²⁾ Jézus arab neve.

³⁾ A megelőző 14 sorban előszámlált hét tulajdont.

ELŐKELŐ VILÁG.

Orosz beszély.

GRÓF SOLLOHUBTÓL.

XIV.

Két órával azelőtt ilyes dolog történt.

Még sötét volt odakünn, de egy a láthatár szélén rezgő halvány csik jelenté már a téli hajnalt. Az utczákon mély csend uralkodott. Leonin kis szobájában egy leégett gyertya hosszú árnyékot vetett a környező tárgyakra. Ő maga sötét gondolkozásba merülve ült egy papírral tele rakott asztalnál, ottan-ottan felrezzent szomorú töprengésiből s elkezdé rakosgatni leveleit és holmiját, mint a ki végrendelethez készül.

— Nagyanyám levelei! — gondolta szomorúan, s az öreges, nagy betűkkel írott, hosszú leveleket egy csomóba rakta, összekötötte zsinórral s megcsókolta.

— Szegény nagyanyám! Két év óta eszembe is alig jutott. Ön egész életét nekem áldozta — én pedig, hálátlan, csak akkor irtam önnek, ha pénz kellett, nem olvastam el intéseit, nem ügyeltem szavaira. Hálátlanság! hálátlanság! ezzel, csupán ezzel vizionoztam szívességét, gondjait, szeretetét. Édes jó nagyanyám! De meg is van boszulva, bezzeg! . . .

— S íme a grófné levelkéi — folytatá Leonin — illatosak, simák, mint egész élete. Itt a bokréta is, melyet mintegy kezemben feledett, ehol a könyv, melyet olvasott, a szalagok, melyeket viselt.

— Félre velök! kiálta — csupa álnokság, hazugság mind! — Az elkeseredett fiatal ember széttépte a levelkéket, összemorzsolta a bokrétát s a könyvet egykori szerelme többi talizmánaival együtt mérgesesen a földhöz csapta.

E pillanatban megszólalt egy hang az ajtóbul: minek ez a nagy tűz, barátocskám?

— Ah, Szafjew, ideje is! Nálad a pisztolyok?

— Hát. Csak siess, galambom. Ebül vagyunk. A grófné hirül adta paracsnokodnak a historiát. Még egyszer megjósolom sorodat — ne haragudj, lelkem: visszatesznek előbbi ezrededhez, vagy még tovább — min-

den esetre nagy útra lehetsz készen. Öltözz' hamar, hogy itt ne kapjanak. A vivó téren meg csak én rám hallgass. Én majd úgy állitlak, hogy nem ér a golyó. Véleményem szerint minden párbaj rettentő ostobaság; de ha már víni kell, mindig jobb, hogy ellenfelét ölje meg az ember, mint hogy magát ölesse meg. Ápropos: miért is akartok verekedni?

— Egy vérigtható bántalomért. Setinow a grófnéval kigunyolt.

— Csak ezért, galambom? Azt gondolám, hogy ez csupán ürügy. Hanem eljár az idő! Készen vagy?

— Készen.

E pillanatban nyikorgott valami a kapu előtt, s Timofej lelkendezve szaladt be ez örömkialtással:

— A nagyságos asszony feljött! a nagyságos asszony feljött!

Az előszobában nesz hallék: két bundás legény karon fogva vezetett be egy öszszegörnyedt kis öregasszonyt, ki keresztet hányva s lihegve a fáradságtól megszólalt gyenge hangon:

— Misa, Misa! hol van az én Misám? . . .

— Nagyanyám! kiáltott Leonin — nagyanyám!

A fiatal ember hév felindulással rogyott az aggnő lábaihoz.

— Misa, Misa; Misa! Édes istenem! Édes istenem! Dicsértessék neved, Mindenható! Hála neked, én istenem! Állj fel, Misa, vagy mi lelt? Nagy ügygyel-bajjal érhettem ide, szörnyű fáradt vagyok . . . De lám, megadta isten, hogy láthatlak!

Különös csoportozat volt ez. A gyertya báyadt fénye s a szürkület világa mellett egy fiatal ember az öt áldó, görnyedt aggnő lábainál; mellettök Szafjew hosszú alakja, pisztoly a kezében; a falnál néhány szolga.

Ekkor egy pecsétes csomagot hoztak.

— Ah, monda Szafjew, előre láttam ezt!

Most már nincs mit tenni. Majd eligazítom én ügyedet Setinow-val.

Az öreg nő elbámult, és köszönt Szafjewnek. — Hogy van, Alexandrovics Szergei? Rég ideje nem láttuk egymást, ugyan meg is változtunk mind a ketten. Hja! eljár az idő . . .

— El bizony, Nasztaszia Alexandrowna.

— Hát ismered nagyanyámat? kérde Leonin csudálkozva.

— Igen ám, huszárévtíz koromban voltam szállva a helységben, hol nagyanyád lakik.

— Misa! — szólalt meg az öreg — tudod miért jöttem fel? Holnap az én Nadinkám betölti a tizenhét évet, már pedig tizenhét esztendő korában ki kell jelentenie, van-e kedve, boldogult anyja végrendelete szerint, hozzád menni feleségül.

— Oh, most értek mindent! monda Szafjew.

Leonin feltöré a csomagot.

— Hát csakugyan az — monda — itt a parancs, hogy haladék nélkül távoznom kell. Nagyanyám, lássa, megint megbúsítom! Tüstént el kell utaznom.

— Mi már az? kérde az öreg : nem tudok belőle kiokosodni. Misa, mondj meg igazán mindent . . . Isten tanácsa végire mehetetlen.

— Én felvilágosítom az egészről — szólt Szafjew — csak jöjön a másik szobába.

Azt mondja — kérde, midőn a másik szobába értek — azt mondja, hogy a grófné testvére jegyese Leoninnak?

— Azt én, édes Alexandrovics Szergei; e volt az én Nadinkám boldogult anyjának végső akarata : ha a tizenhét esztendőt eléri, hát menjen férjhez az én Misámhoz, ha csak más iránt nem lesz hajlandósága. A grófnének nincs joga beleavatkozni — ez tulajdon édes anyjok szava — mert eladná testvérét is, mint magát eladta. De minek mondom én ezt önnek! Hisz tudja ezt Alexandrovics Szergei, jobban mint én. Az én kedves jó szomszéd asszonyom — isten nyugalma haló porában! — egész vagyonát Nadinkának meg az én Misámnak szánta, kit gyermeksége óta úgy szeretett, mint tulajdon fiát. Sokszor elmondta szegény : az én grófné lányom nem szorult rá, minden, a mim van, gyermekeinké. Ennek ugyan,

édes ur, Nadinka felnőttéig titokban kellett volna maradni köztünk : de én két évvel ezelőtt, egy Misához irt levélben, ki találtam belőle szalasztani egy keveset.

Leonin eltakará kezével ábrázatját. Nagyanyja levelei azóta félrehányva, el is alig olvasva heverték nála . . .

— No most értek én mindent — folytatta Szafjew. — A grófnének levelei voltak elhunyt anyjától, s kétségkívül meg volt neki hagyva, hogy testvére házasságába ne avatkozzék, hanem tizenhét éves korában — előbb ne — tudassa vele, hogy boldogult anyja Leonint nézte ki jegyeséül, és haló perczében is azt ohajtá, hogy a fiu tetszésére legyen Nadinkának. Nem úgy van?

— Ugy, csillagom, ugy!

— Megengedjen, Nasztaszia Alexandrowna, magyarul kell beszélnem vele. Unokája Leonin jó fiu, derék fiu, de a nagy világban, édes Nasztaszia Alexandrowna, annyi mint — semmi. Ő ott a kis Leonin, addig van, egy meglehetősen szegény tisztcske, se rokona ott, se semmije; a neve is, Leonin, olyan vaudeville-beli név hangzású, nincs benne semmi aristocrati, azaz előkelő — egy szóval, a maga Misája társaságban kevesebbet nyom a semminél. Mondtam én ezt neki, de nem hitte. Ellenben a grófné Nasztaszia Alexandrowna, kit mindketten egyszerű, kedves leánynak ismertünk, a grófné, mondom, oly előkelő, válogatós, finom világszonya lett, hogy megölné a gondolat, hogy testvére Leoniné asszony, a kis Leonin felesége legyen. Általában oly nők, kik szerény családi körből jutottak ezen mi előkelő világunkba, még inkább ragaszkodnak az uri gőg minden apróságaihoz, mint az igazi nagy származásuak. Meg vagyok győződve, hogy a grófné, kinek talán még nem egészen romlott lelkében van némi titkos kegyelet az anyai parancs iránt, sokat adott volna érte, hogy azt megmásíthassa, — hogy igazi sajnálattal nézte húga sorsát. Végre ily dolog ötlött eszébe : minthogy anyja lelkére kötötte volt, hogy Leonint lássa szívesen magánál, tehát minden női mesterfogásait felhasználta, hogy *önmagába* szerettesse belé, s ez által elvonja testvérétől.

— Hanem, kérem szépen — vágott szavába az öreg, valódi falusi naivsággal : — hisz férje van!

Szafjew elmosolyodék.

— Ez már így a szokás. Minél több sohajtozó szeretőt tart valamely asszony maga körül, annál jobban irigylik, e szerint annál divatosb hölgy. Aztán meg, egy Leonin féle ember egy oly nőnek, mint a grófné, valóságos kincs: általa tartja fel az egyensúlyt imádói közt. Paizsa kaczerkodásinak. . . Ezt maga nem érti, Nasztaszia Alexandrowna, minek is értené! . . . Szóval, az álarczos bálban megkezdé a grófné támadásait unokája ellen — ez meg hitt, az uradta, minden intésem daczára, kecsegtetésének, belészerezett a bolondulásig, elkezdte mindenütt utána járni, míg a grófné, egész ország-világ tudtára, egy ismeretes nyalkával, bizonyos Csudin herczeggel szeretközött, ha ugyan képes szeretni valakit. Unokája pedig, vagyon nélkül, rokonság nélkül, egybekötetések nélkül anagy világ örvényébe rohant, betolakodott minden antichambre-be, köszöngetett az elhizott dámáknak, a katonai szolgálatot elhanyagolta, terhes adósságokba süllyedt, örökös lázban élt, s ime mostan, két évi gyötrelmes élet után odajutott, hogy ma legjobb barátjával párbajra kell mennie, mert ez a grófnéval kicsufolta együgyűsége miatt.

De ne féljen, nem fognak vinni. A grófné megijedt a maga saját tettén, s miután minden rangú és korú imádói vannak, levelet irt a Leonin parancsnokának. A párbajt törvény tiltja: így hát nincs hova menni. Unokáját szépen elküldik lábalól.

Szafjew Leoninhoz fordult:

— Mondtam én azt, öcsém, hogy rossz lesz a vége. . . Most már nincs mit tenni. Indúljon, bizza rám dolgát. Meglátom, hogy lehet fordítani rajta. Sokkal adós; én adhatok pénzt kölcsön — természetesen nagyanyja jóállása mellett.

Leonin Szafjewhez rohant, hogy szívéhez ölelje. Szafjew hidegvérrel tartá vissza.

— Nyolcz procent, barátocskám. A mi házasságod illeti, szörnyen sajnálom, hogy semmi sincs belőle. Nadinkád mindenesetre derék leány, én azt hiszem. Később olyan lesz ő is, mint a többi. . . most még nem.

— Pedig szerettem! kiálta Leonin kétségbe esve — érzem, hogy örökké szeretni is fogom!

— Na, csillagom, hát sajnállak, de már

ennek vége! Nadinka soha sem fog szeretni, nem is ösmer, hanem Setinowért eped. Aztán meg, galambom, Setinow herczeg is, gazdag is, csinos is, világfi, a mellett szerelmes — de mi vagy te? . . . Indulj isten hírével! Nem kell már neked se grófné, se Setinow, se nagyvilági kaland. . . Indulj a Kaukázus felé — én meg a wolkowi mezőre sietek, hol azóta, gyanítom, dúlnak-fúlnak elleneink a nagy hidegben.

— Megállj csak, szólt Leonin, mondjad Setinownak, hogy visszavonom kihívásomat, hogy megkövetem, hogy nem akarok vinni — mondj neki, a mit akarsz. Kivánom, legyen boldog, boldog azzal, kit én örökké szeretni fogok. Isten veled, Szafjew. Köszönöm keserű barátságodat, jobb az, mint a világfiak hizelgő gyűlölete. Sohsem jövök Pétervárra többet: mit keresnék én itt? Ha Nadinkával találkozol, mondd meg neki, hogy van a világon, messze messze, egy ember, ki érette kész meghalni. . . de mégse, ne mondj semmit, semmit, egy szót se. . . Isten veled, Szafjew! Várnak. Isten veled!

Szafjew szó nélkül szoritá meg Leonin kezét, s kocsijába veté magát.

Künn már világos volt. Leonin hallgatótt. Soká állt így nagyanya előtt. Mindketten lesütötték szemüket, mindketten hallgattak. . . Egyszer csak, valami benső ösztöntől kényszerítve, ifjú és öreg egymás nyakába omlott. . .

XV.

Ugyanaz nap estéjén a nagy színházban Taglioni tánczolt. Új ballet-ot adtak, — mi Pétervárott ünnepélyes esemény. A társaság fashionable-ei, joguk szerint, első előadáson ott lenni mindig, megtölték a páholyokat és a földszintet. Mindenütt a tollas kalap, meztelen nyak, csillogó lorgnon, általános csevegés, köszöngetés, hajlongás páholyból a földszintre, földszintről páholyba. Valami ünnepélyes volt a légben; minden pipere ragyogóbb s a sokaság tömöttebb mint akármikor. A legismertebb nagyok az orchesterhez döltek s társalogtak, olykor-olykor a harmadik, negyedik sor zártzékéből fogadván az alázatos köszönéseket. Minden rendes színházba járónak fehér nyakkendője vala, s úgy látszott, több

dolguk van mint másszor, futkosva egyik ismeröstől a másikhoz, mintha ők volnának a váravárt előadás indítói, vagy közre játszanának abban. A páholynyitóknak ezer volt a dolga, s végre az első emeleti üres páholyok is megteltek az egyfelvonásos orosz dalmü után, melyet csak néhány, faluról érkezett földesúr, s Mentoraik mellől a páholyból kihajladozó gyermek hallgatott végig.

Az első emeleti páholyok egyikében ült, brilláns fejjel, a nem rég párosult Kriwucsinné asszony, ki a minapában még Armidin kisasszony nevezet alatt bájolta el a Kolonnát. Mellette kushadt alázatosan az iroda-főnök, nyakán az Anna rendjel, s közöttük pompázott sárga keztyűben a már előttiünk ismeretes uracs, ki lehető hangosan élezelt és udvarolt, remélvén ez által magára vonni a szájatátók figyelmét, s örülvén retteneteskép, hogy elsőemeleti páholyban, briliáns hölgy mellett fitogathatja magát.

Kriwucsinné asszonynyal egy soron levő páholyában ült Worotynszki grófné, ragyogva, mint mindig, leirhatlan elegancia zamatját és női varázst lehellve, mint mindig. Bájló mosolygását a potrohos felcsillogzott tábornok felé irányozta, ki előtte a földszinten állt; mire az örvendező tábornok lovagias hódolattal s jelentékeny visszamosolygással hajtogatta fejét. A grófné páholyában egymást érte a sok egyenruha, sárga keztyű, járta a mindenféle társalgás, kérdezték, miért nincs színházban a grófné huga, sugdosták a hirt, hogy Setinow herceg jegyese már. A grófné felelt is nem is, megigazítá szellős ruhaujját s megfordult, kettős látcsövét hanyagon a többi páholyra irányozni s vetélytárs jóbarátjai toilet-jét bírálgatni. Leoninról egy szó se, egy betű se — él-e vagy hal, hova tünt, minek? — azzal nem törődik senki. Leonin sokkal semmibb ember vala, hogysem a társaság figyelmét magára vonja. A párbajról nem tudott, de nem is akart tudni vagy mondani senki semmit. A grófné vidámnak, gondtalannak látszott, mint rendesen. De tapasztalt szemlélő könnyen kitalálhatta volna szemöldöke akaratlan mozgásából, hogy valami kiállhatlan üldözés háborgatja. S valóban, ott is állt, földszint, a hatodik sor zártszék irá-

nyában, örök mosolyával Szaffew, s fáradhatlanul üldözte a grófnét mindent észrevehető, szúrós tekintetével. A nő lebilincselve érzé magát delejes hatalma alatt e szemnek, melyben gunyt, szemrehányást s kielégíthetlen boszút olvasott. A gróf el vala bújva neje pompás turbánja mögé, valami nagy méltóságosnak engedvén átál helyét a grófné mellett.

Most megszünt az általános zsibaj a színházban. A zene rázendült, s a ballet elkezdődék. A közönség neki-éledt. . . Egyszerre csak kilebben egy szinfal mögül a mi étheri vendégünk, tamburin a kezében; könnyedén, mint madár, körüllebegte három ugrásban a szinpadot, akkor megállt s üdvözlé éjszakai tisztelőit. Az addig néma sokaság egyszerre felriadt, fölkelkesült, mennydörgő tetszés-zaj áradozott, jobban mind jobban, mint bérez zuhatagja, rázván a terem boltozatit. Minden szem ragyogott, minden érzés megifjúlt s mintegy elkapva az általános elragadtatástól verte a *Guitana* a tamburint, s repkedett gyorsan, örömmel, majd büszkén emelve karját, majd szemérmes, kimondhatlan bágyadásban mintegy édesen elalélva . . .

Ez idő tájt a Moszkva felé vivő uton, Ishora mögött, egy nyomorú kibitka haladt a postacsengő keserves csilingelése mellett. A bakon egy legény ült, szomoruan lelógó fejjel; a kibitkában egy tiszt henye.

Az éj sötét vala. Füttyölt a szél a sikságon, szórta erősen a havat, hogy megvakult belé az utazó. A lovak alig birtak lépni. Szomorú vala a természet, még szomorúbb a tiszt kebele. Fekütt és gondolkozott.

Elgondolá, hogy semmiért, de semmiért eltemette ifjuságát élve; elgondolá, hogy nem azt hagyta már ő Pétervárott, ki születése óta neki volt szánva, kiért ő született . . . Minél inkább távozott, annál jobban erőt veve rajta a Nadinkár gondolás. De az érzelem, mely benne e leány iránt zajlott, nem vala kicsinyes, becsvágyó, nyugtalan, mint szerelme a grófnéhoz, nem mesterkélta, mint viszonya Armidinnal — csendes érzelem volt az, búbánattal s egy kipótolhatlan veszteség öntudatával párosulva, mindazáltal némi gyötrelmes élvezet is vala benne. Így érezheti magát a világtalan, ha sejti, hogy a lég tiszta, illatos, de a menny-

bolt határtalan szépségét s azur kék színét csak következtetni tudja. Mint kínos szemrehányás nyomult mind beljebb-beljebb Nandinka képe a fiatal ember képzetébe. Gondolati Pétervárhoz lánczolva maradtak...

Pétervári lakásán pedig egész akkor éjjel égett a gyertya egy szentkép előtt. Az aranyos kerettől visszavert rezgő sugár halvány világa egy hosszú fekete ruhás,

kiaszott agnőre esett, ki térdre bocsátkozva, lehorgasztott fővel, ájtatosan imádkozik vala. Majd buzgón összetette kezeit, majd a földre borúlva suttogta szívből szakadt imáit, mialatt könnyek, nagy fényes könnyecseppek toluáltak gyöngye szemébe s egymás után peregtek alá redős arcza mély barázdáin.

* * *

V E G Y E S.

— *Fölvívás.* Midőn az alulirt bizottmány a testvérháza minden lakosainak, de főképen azon lelkes honfiak és leányoknak, kik a budai magyar népszínház segélyezésére gyűjtő iveket voltak szívesek elvállalni, azon örvendetes hírt tudósokra juttatná, hogy Thalia ez új temploma f. évi szeptember 14-én közlekedés közt megnyílt s így a főváros, mely az egész ország szeme fénye és büszkesége, egy új nemzeti intézettel szaporodott, egyúttal el nem mulaszthatja a fennebb érintett honfiak és honleányokhoz azon bizalomteljes kérést is intézni, hogy ne terheltessenek a még kezeik közt lévő gyűjtő iveket, bármily eredményel is, minélelőbb a már többször érintett három helyre, ugymint *Áldásy Antal* Buda városi főkapitány és bizottmányi elnök főkapitányi hivatalába, *Lippert József* ügyvéd és bizottmányi titkár Pest, Lipótváros Nádorutca 3 sz. alatti irodájába, vagy *Fésüs György* bizottmányi tag Pest, Lipótváros főút $\frac{34}{14}$ sz. a lakására beküldeni, hogy így a szépen megkezdett munka végleg be is fejeztessék, mert csak úgy leend a kettős cél, egy új nemzeti intézet alapítása és általa Buda fővárosának csinosítása elérve, ha a még nyers külső a már teljesen kész belsővel szép öszhangzásba hozathatik. — Budán sz. Mihály hava 26-án 1861. A budai magyar népszínházat segélyező bizottmány.

— A lapokban emlegetett azon hír, hogy az írói segélypénztár ügyében az egylet elnöke gr. Károlyi István és b. Eötvös József a m. k. helytartó tanácstól elutasító s az egylet alapszabályai fölterjesztését indirecte sürgető végzést kaptak, nem tudjuk honnan eredt, miután ily tartalmú végzés a nevezett főurak egyikével sem közöltett. Hogy azonban az egylet ügye s létele a mostani változó időkben ne veszélyeztessék, a segélypénztári ideiglenes bizottmány némely tagjai hétfőn (sept. 30.) gr. Károlyi István ő mlga lakásán összejőve, az alapszabályok fölterjesztését csakugyan szükségesnek jelentették ki.

— Az országgyűlési számadásokkal megbízott választmány bevégezte munkáját. Ezt lapunk meg sem említéné, ha panaszt nem hallottunk volna, hogy az országház terve készítésével megbízott *művészek* fáradoimai sehonnán, semmi jutalmat nyertek. Elhiszszük, hogy az illetők örömet oda engedik díjaikat a haza oltárára, de mégis figyelmetlenség volt, épen a művészetről feledkezni meg, ha ugyan e tekintetben jól vagyunk értesülve.

— Csak most volt alkalmunk látni egy pár számát azon *Röpvivőknek*, melyeket Debreczenben „A nép barátja“ czim alatt, Báthory Sándor — nem szerkeszt, hanem ír. A mennyire belepillantánk, józanúl, a magyar nép komoly értelmességéhez alkalmazott hangon beszél. Ad rendesen egy előczikket, külföldi és hazai híreket, azután költeményt (a mit láttunk: „Őszi gondolatok“ nem rossz), népies elbeszélést, színházjelentést s egyéb apróságot. Kívánatos, hogy *lappá* nője ki magát a nagy Debreczenben.

— A Prot. Egyházi és Iskolai lap egy új könyvet ismertet: „Kalászok az ó-szövetségi költészet mezőin.“ Herder szerint Gonda László. Pest, 1861. Osterlamm. Mutatványul *Mózes énekeit* közli, B(allagi) M(ór) kritikái jegyzeteivel, úgy látszik többnyire jó fordításban. A héber költészet ez egyik gyöngyére, valamint az egész füzetre, felhívjuk, aetheticai szempontból is, olvasóink figyelmét. Gonda László Békésen igazgató tanárrá választatott.

— Mosonyi Mihálynak „Szép Ilonka“ című regényes dalművét a nemzeti színház opera bíráló válaszmánya elfogadta, s így a télen színre kerülhet.

— A Petőfi-szoborra begyűlt összeg, Reményi legújabb kimutatása szerint, már haladja a 7000 főt.

— Schlosser Frigyes Kristóf, a híres történetirő, sept. 24-án Heidelbergben meghalt.

UJ KÖNYVEK *).

- A SZERELEMRŐL és HÁZASSÁGRÓL. Dijazott pályamű. Irta *Barsi József*. Kiadta Horváth Döme. Ára 50 kr. (Kecskemét.)
- AZ ANGOL PARLAMENT és eljárása. Irta May Erskine Tamás. Átdolgozta *Barsi József*. III. (utolsó) kötet. (Ráth, Pest.)
- UTAZÁSI EMLÉKEK. Irta *Ormós Zsigmond*. Harmadik kötet. (Pfeifer, Pest.)
- A LEVÉL. Vigjáték. Irta *Greguss Ágost*. Ára 80 kr. (Pfeifer, Pest.)
- GRÓF SZÉCHENYI István rövid életrajza. Öt képpel. (Második bővített kiadás.) Kiadja *Kotsányi László*. Ára 1 ft. (Müller Gy. Pest.)
- A MAGYAR ÁRVAGYÁM stb. Irta *Kovács Zsigmond*. Ára 1 ft. (Pfeifer, Pest.)
- SZÁSZ KÁROLY KÖLTEMÉNYEI. Két kötet. Ára 2 ft. 50 kr. (Heckenast, Pest.)
- Emléklap KATONA JÓZSEF emlékszobrának Kecskeméten 1861-dik évi Május 20-kán történt leleplezési ünnepélyéről. Ára 20 kr. (Szilády, Kecskemét.)
- A MAGYARHONI TÖRVÉNYHOZÁS történeti VÁZOLATA. stb. Kiadták *Kovács Pál* apát és *Kovács Sándor* ügyvéd. Ára 1 ft. 60. (Burger, Szeged.)
- MAGYARORSZÁG CSALÁDAI czímerekkel és leszármazási táblákkal. Irta *Nagy Iván*. Tizedik kötet. 1—2 füzet. Mednyánszky — Molnár. Ára 1 ft. 70. (Ráth, Pest.)
- EMLÉKBESZÉD gr. TELEKI LÁSZLÓ felett. Felegyházán, 1861-dik évi június 8-án tartotta *Szász Károly*. Szilády, Kecskemét.)
- MALVINA KÖLTEMÉNYEI. 1861. (Ráth, Pest.)
- A MADÁR. Irta *Nagy József*, magyar akad. lev. tag. Ára ? (Szigler testv. Komárom.)
- A budapesti SEBÉSZI és ORTHOPAEDIAI magángyógyintézet második évi működésének eredménye. Közli Dr. *Batizfalvi Samu*. (Müller E. nyomdája, Pest.)
- SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans és tudományos folyóirat stb. Szerkeszti *Antalfi János*. Ötödik évfolyam. VI. Ára egész évre 6 ft. (S.-Patak, a főiskola betüivel.)
- Gr. *Festetics Leo* a NEMZETI SZINHÁZRÓL. Hét építmenyrajzzal. Második kiadás. Ára 1 ft. 50 kr. (Pfeifer, Pest.)
- Emich Gusztáv NAGY KÉPES NAPTÁRA 1862. évre Szerkeszti *Vadnai Károly*. Ára 1 ft. 20 kr. (Emich, Pest.)
- TISZTA LOGIKA, felgymnasiumi tanulók számára. Irta *Vandrák András*. Második, teljesen átdolgozott kiadás. Ára ? (Rosenberg, Eperjes.)
- Népszerű NÉPGAZDASÁGTAN a miveltenk szükségéhez alkalmazva. Magyar hölgyek díjával az akadémia által jutalmazott pályamunka. Irta *Karvasy Ágost* egyetemi tanár s magyar tud. akadémiai levelező tag. Ára 2 ft. (Emich, Pest.)
- UTAZÁS KELETEN. Irta *Orbán Balázs*. II, III, IV. kötet. Ára 1 kötetnek 1 ft. (Stein, Kolozsvár.)
- BÖRTÖNDALOK. Irta *Zajzoni*. Ára ? (Engel és Mandello, Pest.)
- BOLOND MISKÁ NAPTÁRA 1862-re. Számos eredeti fametszettel. Ötödik évfolyam. Ára 80 kr. (Heckenast, Pest.)
- NEHÁNY ÉV PETŐFI ÉLETÉBŐL. Irta *Szeberényi Lajos*. A tiszta jövedelem fele a fölláttandó Petőfi-szoborra van szána. Ára ? (Burger, Szeged.)
- EREDETI NÉPMESÉK. Összegyűjtötte *Merényi László*. I, II, kötet. Ára ? (Heckenast, Pest.)
- MAGYARORSZÁG KÖZJOGA a mint 1848-ig s 1848-ban funnállott. Rendszeresen előadva *Récsi Emil* stb. által. Harmadik füzet. Ára ? (Pfeifer, Pest.)
- TÖRTÉNELMI ADATOK a MAGYAR NEMZET ÉLETÉBŐL, egy Kézauzzal a történettan mezején. Irta *Vertler Mátyás*, keg. rend. tanár. 26 arcképpel és régi városok rajzaival. Ára ? (Hartleben, Pest.)
- GYÖNGYSOROK. B. Eötvös József összes szépirodalmi műveiből. Füzte *Vachott Sándorné*. Ára 2 ft. 50 kr. (Heckenast, Pest.)
- EREDETI NÉPMESÉK. Ára 2 ft.
- KERESZTÉNY MAGVETŐ. Szerkesztik és kiadják *Kriza János* és *Nagy Lajos*, kolozvári unitárius lelkészek és tanárok. 1. kötet. Szent-Abrahámi Mihály arcképpel. Ára 1 ft. 60 kr. (Demjén, Kolozsvár.)
- ERDELY TÖRTÉNETE 1848—49-ben. Irta *Kövérny László*. Ára 2 ft. (Emich, Pest.)
- A NEMZETISÉGI KÉRDÉS a jelen és jövő szempontjából. Irta *Cs . . .* Ára 40 kr. (Ráth, Pest.)
- A MAGYAR ÁLLAM FÖLDIRATA a legújabb adatok nyomán. Irta *Visontay János*, gymn. igazgató. Első füzet. Ára ? (Ráth, Pest.)
- II. RÁKÓCZY FERENCZ és nevezetesebb kortársainak némely kiadatlan EREDETI LEVELEIK. Ára 1 ft. (Ráth, Pest.)
- Magyarországi és erdélyi bujdosó fejedelem Késmárki THÖKÖLY Imre secretariusának KOMÁROMI JÁNOSNAK törökországi DIARIUMJA s experientiája. Közli *Nagy Iván*. Ára 1 ft. (Ráth, Pest.)
- A KERESKEDELMELI SZÁMTAN ELEMEL. Leginkább kezdők részére, a vasárnapi és kereskedelmi osztályok teendőihez mérve. Irta *Weninger Vincze*, tanár, akadémiai tag stb. 1-ső füzet. Ára ? (Ráth, Pest.)
- ADALÉKOK a MAGYAR NEMZET TÖRTÉNETÉHEZ a XVI-dik században. *Szalay László* által. II-dik kiadás. Ára 1 ft. 20 kr. (Ráth, Pest.)
- ZSINAGOGÁNK ÖRÖMHIRNÖKÜNK! A nagyváradi magyar-zsidó község⁺ zsinagogájának fölavatása. Az 1861-ik évi augusztus 7-én. *Löv Lipót*, szegedi főorvostól. Kiadja a nagyváradi magyar-zsidó község. (Burger, Szeged.)

TARTALOM.

Mégis valami a fordításról. Brassai. — A pesti nemzeti színház ügye. II. — Az arab Kászid és Ghazal. Szilády Á. — Wesselényi temetésén. Lévy J. — Előkelő világ. Gr. Sollohubtól. (Vége.) * * *. — Vegyes. — Uj könyvek.